

УДК 630*651.7

А. С. ТОРОСОВ¹, Ю. В. ХАРЧЕНКО¹, І. М. ЖЕЖКУН² *
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ ПРИВАТНИХ СТРУКТУР ДО ВИКОНАННЯ
РОБІТ У ДЕРЖАВНОМУ ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

1. *Український науково-дослідний інститут лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г.М.Висоцького*

2. *ДП "Новгород-Сіверська лісова науково-дослідна станція" УкрНДЛГА*

Охарактеризовано закордонний досвід використання приватних структур для виконання лісгосподарських робіт в державному лісовому господарстві. Обґрунтовані перспективи впровадження сучасних організаційних форм господарювання в лісову галузь країни.

Ключові слова: лісгосподарські роботи, суб'єкти підприємницької діяльності, економія коштів, законодавство.

Впровадження сучасних організаційних форм господарювання в державному лісовому господарстві, зокрема залучення приватного сектора до виконання лісгосподарських робіт, вимагають поглибленого вивчення цього позитивного європейського досвіду. Цей досвід свідчить про ефективність розмежування господарських функцій із виконанням робіт суб'єктами підприємницької діяльності (надалі – СПД) і контролем за їх якістю державними лісгосподарськими підприємствами. У своїй більшості залучення СПД до виконання лісгосподарських робіт сприяє покращенню лісівничо-економічних показників діяльності державних підприємств [1, 5, 11].

На особливу увагу заслуговує досвід ведення лісового господарства в Польщі. В лісовому господарстві країни виникла потреба в ефективнішому управлінні, що призвело до пошуку рішень, які б змогли забезпечити необхідну якість лісгосподарської діяльності та підвищення ефективності виробництва. У зв'язку з цим, передбачалося звільнити відповідні служби лісового господарства від спостереження за виробничим процесом, що дало змогу раціоналізувати організаційну структуру і знизити вартість управління лісами [12]. На виконання зазначених рішень було прийнято низку нормативно-правових актів, які регламентували порядок створення, діяльності та співробітництва підприємницьких структур у державному лісовому господарстві. На початку 90-х років минулого століття із колишніх працівників надлісництв (державні підприємства лісового господарства) створювали фірми з надання лісових послуг. Створення приватних підприємств, які ведуть самостійну виробничу діяльність на підрядних засадах у державному лісовому господарстві, відбувалося двома шляхами. Перший – за ініціативою тих працівників, що виявили самостійне бажання заснувати власне підприємство, другий – здійснювало Управління Державними Лісами Польщі, створюючи із працівників надлісництв окремі структурні підрозділи з надання послуг лісовому господарству. В період 1992 – 1999 рр. у структурі зайнятих в лісовому господарстві кількість працюючих у приватних підприємствах була однаковою з кількістю постійно працюючих у державних структурах [9].

На початковому етапі реформ для стимулювання державних підприємств щодо створення та залучення СПД для виконання лісгосподарських робіт у надлісництвах застосовували такі розцінки на послуги СПД, що були на 5 % менші, ніж при виконанні аналогічних робіт штатними працівниками. Однак, одержавши відчутну економію, надлісництва в подальшому знижували вартість надання цих послуг, користуючись високим рівнем безробіття в сільській місцевості, де робітники згодні були працювати за найнижчими розцінками. Керівники надлісництв прийняли за основний критерій вибору виконавців пропоновану підрядниками низьку ціну за свої послуги, а професіоналізм робітників, технічна оснащеність СПД і технологія виконання ними лісгосподарських робіт посідали другорядні місця. В цей проміжок часу утворені колишніми працівниками надлісництв приватні фірми були невеликими, слабо організованими, не мали знань з економіки, що негативно відбивалося на впровадженні ринкових організаційних форм господарювання в лісовому господарстві країни.

Проте, у процесі реформ удосконалювалися нормативно-правова база та механізм залучення СПД в державні підприємства для виконання лісогосподарських робіт. Нині вибір фірми, яка буде надавати послуги надлісництву, відбувається у формі тендера наприкінці року на наступний рік. Надлісництво формує пакет робіт, які необхідно виконати з указаною середньою ціною пакета послуг. На основі даних тендера підрядчик виконує розрахунки собівартості виконання замовлених робіт відповідно до єдиного каталогу трудомісткості на виконання кожного виду операцій з наступною пропозицією середньої ціни пакету. Перевагу мають ті фірми, що пропонують найкращі умови, переважно нижчу ціну. Важливим є розрахунок вартості й оплата кожної конкретної операції, зокрема, заготівлі, трелювання, збирання лісосічних залишків тощо. Фірма виконує лише ті роботи, що обговорені в договорі і підлягають оплаті. Офіційно всі розцінки за роботи необхідно розраховувати на підставі існуючих таблиць і поправочних коефіцієнтів, зважаючи на нормоутворюючі фактори (наприклад, відстань трелювання, рельєф місцевості, породний склад насадження тощо). На практиці кожний територіальний державний орган управління має дотримуватися Закону про публічне замовлення й запрошувати пропозиції. Між сторонами укладається контракт на виконання роботи (послуги), який оформляється письмово.

Проведені дослідження [9] свідчать, що 23,5 % багатоособових лісових фірм (які дали відповідь на анкету Варшавського НДІ лісового господарства) мають багаторічні договори з надлісництвами на виконання послуг, але найбільш поширеним є укладання договорів на рік. Трапляються й поодинокі доручення на виконання робіт на піврічний і кварталний термін, проте багаторічні договори надають можливість приватним лісовим фірмам здійснювати придбання дорогого спеціального обладнання, тобто у них з'являється гарантія окупності власного капіталу.

Останнім часом на ринку приватних послуг у Польщі спостерігається тенденція до формування комплексного пакету робіт (рубки догляду, головні рубки, обробіток ґрунту, садіння лісу) та істотного підвищення мінімальних вимог до виконавців, зокрема наявність суворо визначеного набору спеціалізованої техніки, кваліфікованого персоналу тощо. Кількість зайнятих у державних лісових підприємствах постійно зменшується з одночасним збільшенням кількості працюючих у приватних підприємствах [10] (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика кількості зайнятих в державних і приватних лісових підприємствах, чол.

Всього працюючих	Рік		
	2004	2005	2006
державні підприємства	26505	26088	25860
приватні підприємства	18629	18910	21304

Кількість приватних підприємств у Польщі станом на початок 2007 року сягала 4728, що на 32,3 % менше порівняно із 2002 роком, що пов'язане із зменшенням кількості одноосібних підприємців [10]. Генеральна Дирекція Державних Лісів вважала організаційну структуру із одноособових і малих підприємств (від 2 до 5 працюючих) недосконалою, оскільки вони володіли незначним капіталом, застосовували застарілі технічні засоби, не мали відповідних знань з управління, у них спостерігалися недоліки при веденні обліку та звітності, була відсутня стратегія розвитку. Тому кількість підприємств із чисельністю постійно зайнятих працівників у них від 6 до 10 і від 11 до 20 чоловік збільшилася на 8,8 і 25,7 % відповідно (табл. 2).

Загалом витрати на виконання одиниці обсягу робіт при їх виконанні одноособовими підприємствами перевищують аналогічні в багатоособових (табл. 3).

Сучасний рівень розвитку сектора лісових послуг у Польщі визначається високим ступенем його організованості, тому значна увага приділяється підвищенню активності СПД, їх участі у прийнятті рішень на державному рівні шляхом створення асоціацій приватних лісових підприємств.

У ході реформ у Литві [5] створення СПД було здійснено шляхом передання механізмів і технічних засобів штатним робітникам державних підприємств. На початку організаційних перетворень (подібно до Польщі) у Литві також організовували невеликі за кількістю працюючих бригади й кооперативи, яких переважно залучали на виконання робіт, пов'язаних із рубками лісу. Нині приватні підприємства, які спеціалізуються на лісозаготівельних роботах, нараховують до 100 працівників і здійснюють вирубаня лісу в кількох підприємствах. Вони відповідають за дотримання правил техніки безпеки та виконання протипожежних заходів. Нині 90 % лісозаготівель здійснюють приватні компанії, з якими укладаються договори за підсумками відповідних конкурсів. Лише 10 % цих робіт виконують лісгоспи з допомогою найнятих сезонних робітників.

Таблиця 2

**Характеристика приватних підприємств, які виконують роботи в Державних Лісах Польщі
(Генеральна Дирекція Державних Лісів)**

Роки	Кількість приватних підприємств, шт. / % *								
	усього	одноособові	з них					багатоособові	разом
			кількість постійно зайнятих працівників, чол.						
			2 – 5	6 – 10	11 – 20	21 – 25	понад 25 чол.		
2002	7539 100	3287 43,6	4252 56,4	3004 39,8	796 10,6	330 4,3	55 0,7	67 1,0	
2006	4728 100	1233 26,1	3495 73,9	2133 45,1	866 18,3	415 8,8	33 0,7	48 1,0	

*) Дані стосуються лісових підприємств, які відповіли на анкету Варшавського науково-дослідного інституту лісового господарства

Таблиця 3

**Середня ціна послуг, які виконували приватні лісові підприємства в Державних Лісах Польщі
у 2006 році**

Підприємства*	Кількість	Вид наданих послуг							
		рубка лісу	розкряжування деревини	заліснення і лісовідновлення	догляд за л/к	ранні рубки догляду	пізні рубки догляду	вивезення деревини	обробіток ґрунту під лісовідновлення
		злоті / м ³		злоті / га				злоті / м ³	злоті / га
Одноособові	1233	15,7	16,7	1424,6	315,9	316,1	357,6	17,1	588,1
Багатоособові	3495	17,3	14,9	1213,9	113,3	314,1	348,9	15,8	664,2

*) Дані стосуються лісових підприємств, які відповіли на анкету Варшавського науково-дослідного інституту лісового господарства

Приватні фірми за договорами з підприємствами здійснюють також вивезення деревини. Нині вони забезпечують транспортування близько половини заготовленої деревини, але Генеральне лісництво з метою підвищення рентабельності лісгоспів ставить завдання збільшити цей показник. Переробка деревини проводиться лише приватними компаніями. Усі наявні в лісгоспах виробничі потужності з переробки деревини були реалізовані приватним власникам. Приватизація переробного комплексу дала змогу швидко модернізувати виробниче обладнання та процес переробки деревини загалом.

Лісгоспи прагнуть отримати максимально можливі прибутки. В нових умовах роботи посилилася роль служб, які займаються маркетингом, забезпечують проведення конкурсів і аукціонів. У штатному розписі лісгоспів зросла частка економістів і фахівців з фінансової справи. При цьому престижною стала робота фахівців-лісівників. Призначення на посаду лісничого проводиться переважно за конкурсом, де обов'язковою вимогою до претендентів є наявність вищої освіти та 5 – 10 років стажу роботи.

Проведення продажу деревини на конкурсах і аукціонах, конкурсного відбору підрядників на вирубаня і транспортування деревини створило в лісовому господарстві Литви конкурентне середовище, унеможливило не обрахований збут деревини, підвищило якість лісокористування. Кожен учасник процесу – лісгосп, покупець деревини, приватна компанія

з вирубання й вивезення лісу – контролюють одне одного. Зокрема, приватні компанії не візьмуть на переробку неоформлену належним чином деревину, оскільки не зможуть відзвітуватися перед податковою інспекцією. При виявлених порушеннях блокуються банківські рахунки приватних фірм, що практично загрожує їм банкрутством.

Вивчення досвіду інших країн [5, 11], насамперед постсоціалістичних, свідчить про прогресивність інституціональних перетворень у лісовому господарстві на засадах ринкової економіки, у тому числі доцільність створення й залучення приватних структур до виконання лісогосподарських робіт у державному лісовому секторі.

Для впровадження сучасних організаційних форм господарювання в лісовому господарстві України створене відповідне правове поле. За роки незалежності законодавча база країни, в тому числі природоохоронного спрямування удосконалюється у напрямку її відповідності соціально-економічним змінам, що відбуваються у країні. Стосовно лісового господарства – це прийняття нової редакції Лісового кодексу України [4]; розробка Державної цільової програми "Ліси України" на 2010–2015 роки [2] і "Концепції реформування та розвитку лісового господарства на період до 2015 року" [3]. Саме в "Концепції..." передбачено створення конкурентних засад формування послуг лісовому господарству приватними підприємствами. Діючі нормативно-правові акти: постанови Кабінету Міністрів України "Тимчасове положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти" [8]; "Про порядок формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням" [6]; "Про організаційні заходи щодо функціонування системи державних закупівель" [7] та інші дають змогу СПД повною мірою функціонувати в лісовій галузі. При цьому, слід очікувати зміни функцій управління в державних підприємствах лісового господарства через їх дистанціювання від приватних структур, а їх взаємовідносини як незалежних суб'єктів господарювання будуть засновані на договірних засадах із дотриманням відповідного балансу інтересів обох сторін. Підприємство матиме можливість вибору СПД на конкурсних засадах, де основним критерієм виступатиме якість виконання лісогосподарських робіт і запропонована нижча ціна. Перехід на сучасні організаційні форми господарювання дасть змогу ліквідувати зайві адміністративні надбудови – економічно недоцільно утримувати великий штат адміністративного персоналу лісгоспу та лісництв при зменшенні чисельності постійних робітників і технічних засобів виробництва.

Водночас, слід враховувати проблеми, які загалом притаманні функціонуванню приватного сектора економіки країни – малого та середнього бізнесу. В зазначеному контексті лісове господарство не є виключенням. Робота СПД в окремих випадках може бути порівняно не вигідною для їх працівників – працівники в складі СПД зазвичай мають менші соціальні гарантії (оплата відпусток, лікарняних, путівок на відпочинок, відрахування в пенсійний фонд із реального розміру заробітної плати тощо) порівняно зі штатними працівниками підприємств. З іншого боку, приватні структури не завжди декларують реальні обсяги заробітної плати своїх працівників, що призводить до недоотримання відповідних податків і зменшення надходжень у соціальні фонди. Зазначені проблеми стосуються не такою мірою лісового господарства, як розвитку економіко-правових відносин загалом у країні – вони належать до категорії з умовною назвою "хвороба росту" економіки.

Вже декілька років у лісовій галузі проводиться широкомасштабний експеримент у різних регіонах країни щодо залучення СПД до виконання лісогосподарських робіт – у 2008 році Колегія Держкомлісгоспу України прийняла рішення щодо розповсюдження цієї сучасної організаційної форми господарювання. Тому необхідно детально вивчити вітчизняний досвід роботи СПД в лісовій галузі з визначенням відповідних соціально-економічних критеріїв їх залучення у лісове господарство. Окрім того, на рівні Держкомлісгоспу України доцільно створити банк електронної інформації з пропозиціями щодо обсягів робіт у кожному лісгоспі й перелік потенційних приватних виконавців цих робіт, які отримали державну ліцензію із зазначенням їх виробничих потужностей. Наявність

загальнодоступного банку таких пропозицій робіт і їх виконавців дасть змогу створити прозорий ринок лісогосподарських послуг для виконання робіт СПД.

Висновок. Вивчення досвіду інституціональних перетворень у державному лісовому секторі європейських країн свідчить про доцільність залучення приватних структур до виконання лісогосподарських робіт.

Існуюча нормативно-правова база в Україні дає змогу впровадити сучасні організаційні форми господарювання в лісову галузь країни. Нині державні підприємства лісового господарства майже в усіх регіонах практикують виконання робіт СПД. Необхідно ретельно вивчити взаємовідносини СПД та державних підприємств із аналізом динаміки лісівничо-економічних показників виробничо-господарської діяльності. Зважаючи на короткий термін впровадження нових організаційних форм господарювання в лісовому господарстві, потрібен певний час для узагальнення досвіду, що дасть змогу удосконалити відповідну нормативно-правову документацію та економічні взаємовідносини між державними лісогосподарськими підприємствами та СПД.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Волосецкая А., Бобко А., Шаренко С., Савин А.* Выгодное пользование // Бизнес. Спецвыпуск. – № 44 от 31.10.05. – С. 106 – 108.
2. Державна цільова програма "Ліси України" на 2010 – 2015 роки [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=977-2009-%EF>.
3. Концепція реформування та розвитку лісового господарства. Затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18.04.2006 р. № 208-р.
4. Лісовий Кодекс України // Кодекси України. – 2006. – №6 – К.: Форум, 2006. – 74 с.
5. Материали Международной конференции (Пушкино, 21 – 22 марта 2007 года). "Поддержка реформы в лесном секторе России и стран Юго-Восточной Европы опытом стран – новых членов Евросоюза" / под ред. Я. Илавски и Э. Вьялькю). – НИИ леса Финляндии, филиал г. Йюэнсуу, 2008. – 263 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 29 лютого 1996 р. № 266 "Про Порядок формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням" [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=266-96-%EF>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2000 р. №1469 "Про організаційні заходи щодо функціонування системи державних закупівель" [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1469-2000-%EF>.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 березня 2008 р. №274 "Тимчасове положення про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти" [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2008_03_28/an/34/KP080274.html#34
9. *Kocel J., Jodlowski K.* Forestry contractors in Poland in the light of questionnaire surveys, p. 27-37./In "Private forestry contractors in Central and Eastern European countries" / Edited by Krzysztof Jodlowski and Janusz Kocel. – Warsaw, 2006. – 127 p.
10. Leśnictwo 2007. Główny Urząd Statystyczny, seria "Informacje i Opracowania Statystyczne" – Warszawa, 2009. – 290 s. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.lp.gov.pl/Members/puls/201elesnictwo-2007201d-gus-o-lasach-i-lesnictwie-polski-i-swiata/?searchterm=sześć>.
11. Private forestry contractors in Central and Eastern European countries / Edited by Krzysztof Jodlowski and Janusz Kocel, Warsaw, 2006. – 127 p.
12. *Ustawa o lasach z dnia 28 września 1991 r.* [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.biolog.pl/nauka-11.html.

Torosov A. S.¹, Kharchenko Yu. V.¹, Zhezhkun I. N.²

PROSPECTS OF ATTRACTION OF PRIVATE STRUCTURES TO PERFORMANCE OF WORKS IN THE STATE FOREST ENTERPRISE

1. Ukrainian Research Institute of Forestry and Forest Melioration named after G. M. Vysotsky

2. SE "Novgorod-Siverska Forest Research Station" of URIFFM

A brief description of foreign experience is given concerning the use of private forest enterprises in the forest sector to perform forestry operations. Prospects have been substantiated as for introducing the positive foreign experience in attracting private forest enterprises to perform forestry operations in the forest sector of Ukraine.

Key words: forestry operations, private forest enterprises or subjects of entrepreneurial activity, saving of funds, legislation.

Торосов А. С.¹, Харченко Ю. В.¹, Жежкун И. Н.²

ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ЧАСТНЫХ СТРУКТУР К ВЫПОЛНЕНИЮ РАБОТ В ГОСУДАРСТВЕННОМ ЛЕСНОМ ХОЗЯЙСТВЕ

1. Украинский научно-исследовательский институт лесного хозяйства и агролесомелиорации им. Г. Н. Высоцкого;

2. ГП "Новгород-Северская лесная научно-исследовательская станция" УкрНИИЛХА

Охарактеризован зарубежный опыт использования частных структур для выполнения лесохозяйственных работ в государственном лесном хозяйстве. Обоснованы перспективы внедрения современных организационных форм хозяйствования в лесном хозяйстве страны.

Ключевые слова: лесохозяйственные работы, субъекты предпринимательской деятельности, экономия средств, законодательство.

Одержано редколегією 7.10.2009 р.